

Шормо эл, порумук да гын бер!

3-4-ше (3391-3392) №,
2019 ий 26 январь,
шуматкече.

ЯМДЕЛИЙ

1933 ий 1 февраль годсек лектеш.

0+

Школым тунем пытарыше-влакым ий еда могай-гынат вашталтыш вуча. Теният тыгак. 11-ше классыште тунемше-влак математи-ке дене ЕГЭ-м базовыйге, профильныйге кучен огыт керт, иктыжым гына ойырашышт логалеш. А 9-ше классын выпускникше-влак-лан (Марий Элыште 6300 угла тунемше пытара) руш йылме дене иктешлыше вашмутланымашым эрташышт перна. Шинчымашышт «зачёт» але «незачёт» дене аклатеш. Вашмутланымашын лектышыже почеш тунемше-влакым иктешлыше кугыжаныш аттестацийыш пуртат.

Тургым пагыт лишемеш

Н.А.Заболоцкий лумеш 2-шо номеран Шернур школышто 9-ше классыште тунемше Ольга Перминоват тергыме пашалан ямдылалтеш.

С.РОСЛЯКОВАН фотожо.

– Тергыме паша 13 февральыште шке школыштышт эртаралтеш. Экзаменын лектышыже 5 кече гыч пале лишеш, – оила Марий Эл Республикысе образований да науко министерствын вудышö специалист-экспертше А.В.Илларионов.

Тунемше-влак ныл заданийым шуктат: текстым йу́кын лудыт, ешартыш уверым пуртен, тудым каласкалат, темлыме теме почеш калас-

калат, экзаменатор дене вашмутланат. Иктешлыше вашмутланымашке толын кертдыме але «незачётым» налше-влак вес кечылаште – 13 мартыште да 6 майыште – тергымашым эртат.

9-ше классыште тунемше-влак иктешлыше вашмутланымашыш ушнаш йодмашым 30 январь марте пуэн шуктышаш улыт.

Л.ГРИГОРЬЕВА ямдылен.

Чонан шагат

Петю – мемнан «шагатна»!
Эрдене эрак помыжалтын,
Мура агытан – колам.
Петю чынак «шагат» лийын –
Вараш кодаш ок лий мылам!
Школыш веселан куржам.

Жапше писын эрталеш.
Кажне кечын налам ум,
Куанен толам мөнгеш.
Петюэмым мый вашлийым:
Пуйто адакат терга:
– Ит юватыл, ит өркәне.
Його ит лий! – шижтара.

**Полина МАТВЕЕВА.
Шернур, Летник.**

Фотоувер

Йочасадым чоҕаш 80 миллион тенгем кучылтмо.

Медведево районон Знаменский посёлкысо «Василёк» йочасадым торжественно почмо. Тушто Марий Эл

Республикым Вуйлатыше А.А.Евстифеев лийын. Йочасадым 1,5 гыч 4 ияш марте 125 йочалан келыштарыме. Вич группопашам ышта. Кок пачашан йочасадыште медицине кабинет, спорт да музык зал-влак, методический пөлем да кочкышым ямдылыме блок уло.

Д.РЕЧКИНЫН фотожо-влак.

Салтак диям

23 январь гыч 23 февраль марте Оборонно-массовый месячник эрта.

Кажне рвезе салтак лияш шона. Салтак лияш изи годымак ямдылалтман. Тидлан капкылым шуарыман, патриот шўлышеш шкендым воспитатлыман. Капым шуараш яндар юж, вўд да тыгак паша полшат. Патриот шўлышым нўлташ шуко книгам лудаш, поро пашам ышташ кўлеш. Тыгак кажне еҥ шке шочмо элжым пагалышаш да йўратышаш.

Илья НИКОЛАЕВ.

Морко, Энерсола.

Марий кугыжаныш филармоний

2 февральыште «Марий Эл» кугыжаныш куштышо ансамблын «Шёртньö фонд» концертшым эртарат. С е н ы м а ш ы н

XXX идалыкше лўмеш тўвыра полатыште 15:00 шагатлан тўнгалеш.

Кугу Ачамланде сарыште лўддымылыкым, патырлыкым ончыктымылан Ленинградлан 1945 ийыште Герой-ола лўмым пуымо. 1965 ийыште Ленинград Ленин орден да «Золотая Звезда» медаль дене палемдалтын.

1943 ий 18 январыште «Искра» операций годым Волховский ден Ленинградский фронт-влакын войскашт блокаде онгым кўрлыныт. 1944 ий 27 январыште совет салтак-влак Ленинград олам блокаде деч утареныт. 1995 ий гыч ты кече Воинский чап кече семын палемдалтеш.

27 январь – Интернет деч посна эртарыме кече.ы

ООН-ын темлымыж почеш, 2019 ий – Химический элемент-влак периодический таблицын (Д.И.Менделеев ямдылен) тўнямбал идалыкше. 9 февральыште тўнямбалсе 30 элыште науко шинчымашым тергыме амал дене «Открытая лабораторная» акций эрта. Марий Элыште Волгатехыште лиеш.

Таче У Торъял районысо Овалже ялыште лўмлö дирижёр, Якут АССР-ын сулло артистше, МАССР да РСФСР искусствын сулло деятельже Гавриил Фёдорович Таныгинлан Шарнымаш онгам почыт. Г.Таныгин Э.Сапаев лўмеш академический опер да балет театрыште 33 ий утла тыршен.

Марий Элысе Роспотребнадзор управлений шижтара: пытартыш арняште республикыште ОРВИ (2576 еҥ) да грипп (8 еҥ) дене черланыше-влак ешаралтыныт. Чер ынже шарле манын, Роспотребнадзор управлений тўшкан калык погынымо мероприятийлам эртарымым иземдаш темла.

ЛУЙ МОДМО ВЕР МОРКО РАЙОН

Пырля корныш лектына!

Луй модмо вер – тиде Марий Эл. Йоратыме, кугешныме, шумыштына ашныме. Республикыштына 3 ола (Йошкар-Ола, Волжск, Козьмодемьянск) да 14 район уло. Те кажныже, йоча-влак, шке шочмо вершордам моткоч йоратеда, туныктышо да йолташда-влак дене пырля тудым тўзатедат, мотор пўртўсшым сўретледа, сылнымут пашаштыда моктеда.

Вашке, 2020 ийыште, Марий Элым ыштымылан 100 ий темеш. Тидын вашеш «Ямде лий» кажне районлан пўлеклалтше лекташ тўналеш. Тылзе еда. Таче Морко район дене палымым ыштена. Тугеже айста Марий Эл мучко шуйналтше корнышко тарванена!

Лидия СЕМЕНОВА,
тўн редактор.

*Чодыра да пасу, ужар олык,
Канде вїд ден*

*темалтше энер,
Лекше кече эрден –*

чевер солык, –
Тиде – Морко,

*мыйынат шочмо вер.
Олык Ипай.*

Муро шочеш

Морко велым

«сылне» манеш калык,
Тасма гае кужу корныжат.
Ужарге Моркын шудо олык,
Пырдыж гае вияш чодыражат.
Аланлаште ал снеге кўэш,
Энерлаште ош йўксō иеш.
Ачамландыште муро йўкеш
Паша илыш кечын шолеш!
Лай ўжаран шулдыреш
Сылне муро сем шочеш.
Тыматлын тидым каласаш
Мыйын кумылем ўжеш.

Ольга ДЕКИНА.

«Морко муниципал район» муниципал образований администрацийым вуйлатыше – **Александр Николаевич Голубков.**

Морко район 2,27 тўжем квадратный километрым айла.

Чылаже 9 ял шотан илем, 151 ял, села, посёлко уло.

2019
ийыште Морко
районлан 95 ий
темеш.

Район гоч Элнет, Ўшўт, Ировко, Шора, Вончо да моло изи энгер-влак йоген эртат.

Тачысе кечын 28358 наре енг ила. 2010 ийысе калык перепись почеш: 26304 марий, 2831 руш, 2700 татар, 55 чуваш да моло калык гыч лекше 513 енг.

Морко районьшто шуко лўмлō енг шочын-кушкын:

просветитель Т.Е.Ефремов,

Мароблисполкомын первый председательже И.П.Петров, Совет Ушем Герой-влак В.И.Соловьев, Х.Х.Хасанов, Н.П.Павлов да З.А.Краснов, кўслезе

П.Т.Терентьев, Марий национальный музейын икымше директоржо Т.Е.Евсеев да молат.

Сенгымашым таптена

Морко районьсо самырык-влак да туныктымо паша пўлкам вуйлатыше **Владимир**

Викторович КИРЧАНОВ:

– Морко районьшто туныктымо сомыл ик эн ончылно шога. Кундемьын виянгме корныжо ончыкыжым пўтынек самырык тукумын вийже дене тапталтшаш. Садлан районьшто чылажат йочан уш-акылжым пойдарымаш, мастарлыкшым шуарымаш верч ышталтеш. Морко районьшто чылаже 20 школ уло, тушто 3242 тунемше шинчымашым пога. Туныктымо пашаште 340 туныктышо тырша, 43 пашаенг администраций сомылым виктара. Тыгак йоча-влакым урок деч ордыжсō пашаш Йоча усталык, физкультур да спорт рўдер-влак чумырат. Тушто 25 педагог тырша.

– Айста эртыше тунемме ийысе сенгымашда-влакым шарналтена.

– Куандарыше сенгымашлан пытаргыш ий поян ыле. 1-ше номеран Морко кыдалаш школын тунемшыже-влак республикыште эртыше «Президент состязанийын» сенгышыже семын Сочи олашке миен коштыныт. Коркатово лицейын тунемшыже Юлия Тимофеева «Живая классика» республикысе конкурсышто сенгыше-влак радамыш лектын да Российысе финалыште мастарлыкшым ончыктен. Республикысе олимпиадыште 9 тунемше сенген, этнокультур предмет дене 15 икшыве ончылно лийын.

– Йочасадлаште могайрак сўрет, каласызга.

– Ик ият пеле гыч 7 ий марте ийготан 1312 йоча 6 йочасадыш да школ пеленысе 16 группыш коштыт. Чылаже 54 воспитатель пашам ышта. 3 ий гыч 7 ий марте чыла кумулан-влаклан йочасадлаште верым ойырымо гын, изирак-влаклан верым ситарыме шотышто йодыш але уло.

Л.ГРИГОРЬЕВА.

Тоштер – поян вер

Коркатово лицейын тунемшыже-влак С.Г.Чавайнын бюстшо воктене (2017 ий).

*1961 ий 15 октябрьыште Чавайнурышто **С.Г.Чавайн лумеш тоштер-пörтым почмо.**

*1968 ийыште С.Г.Чавайнын шочмыжлан 80 ий темме лумеш уна-влак келшымаш аллеяште пушенте-влакым шынденыт.

*1978 ийыште тоштер-пörт пырдыжеш мемориал онам сакыме.

*1988 ийыште тоштер-пörтым сылнымут да этнографий комплексыш савырыме.

*2015 ийыште тоштерыште пүртүс пöлкам почмо.

1990 ийыште Олькьялыште писатель, мер пашаен, туньктышо Н.С.Мухинлан тоштер-пörтым почмо. Тудым почмаште медицине науко кандидат Н.А.Александров чот тыршен. Кызыт тоштер-пörтым Л.А.Сошин вуйлата. Н.С.Мухинын школыш да пашаш коштмо сумкаже-влак, 1924 ийысе пальтожо, воштончышыжо, самоварже, үстелже, пүкенже да Марий пединститутышто тунемме годсо кум энциклопедийже – эн шергакан экспонат-влак.

Н.М.Казаков лумеш сылнымут

да краеведений тоштер

Кушто верланен: Морко район Күчыкэнгер ял.

Кунам почмо: 1995 ий 22 июль. Тоштерыште **кок фонд** уло. Тун фондшыто 307 экспонат, шанче сынан пöлкаште 1524 паша аралалтыт.

Вуйлатыше: Галина Климентьевна Сошина.

«Ой-кагаш да отзыв книга» гыч икмыняр тыланымаш:

И.М.ЯМБЕРДОВ, Российын да Марий Элын сулло сүретчыже: «Күчыкэнгер ял гыч шуко лумло ег лектын. Ончыкыжымат тыгак лийже. Кушса, ялдам, мландыдам чапландарыза».

В.В.КРЫЛОВ, поэт, «Ямде лий» газетын 1991-1997 ийләсе редакторжо: «Таче марий калыкын поэзий аланыште эн кұшыл тошкалтышыш эн ончыч кушкын шушо М.Казаковын шочмыжлан 85 ий темме кечым пайремлаш погыненна. Тек Морко памаш огеш кошко нигунам!»

Узбекистан гыч толшо-влак: «Тендан пашадам ончен кугешнен көранена! Тыгай изи ялыште шке тукумвождам, йўладам, историйдам тынар чаткан араледа. Тек пашада лач куаным гына конда!»

Тоштер – районын эртыме корныжым, тудын поян да ойртемалтше йўлажым аралыше, уста калыкше дене палдарыше вер.

М.Н.Янтемир лумеш тоштер

Морко посёлкышто верланен. Ты музейым чумырымашке Калык просвещенийн отличникше, журналист, краевед Г.М.Бекешев кугу надырым пыштен. Тоштерым Морко районын 70 ияш лумгечыжым пайремлыме годым почмо. Ик ий гыч музейлан Күчыкэнгер

ялын шочшыжо, краевед-этнограф М.Н.Янтемирын (1887-1938) лумжым пуымо.

Музейыште 5362 экспонат аралалтеш. Вич зал уло: сылнымут, выставке, этнографий, конференц-зал, фонд.

Сылнымут залыште тун верым марий литературын классикше-влак С.Чавайн ден Н.Мухинлан ойрымо. Калык писатель-влак С.Николаевлан, Н.Лекайлан,

Кугыжаныш пүртүс заповедник-влак:

- ◆ Йошкар сер курык (урочише);
- ◆ Карман курык;
- ◆ Кү курык;
- ◆ Морко пүртүс заказник.

Н.Казаковлан, кусарыше да критик А.Токлан, поэт-влак А.Степанов ден В.Колумблан пöкклалтше поян экспозициялам верандыме.

Выставке залыште Красный Стекловар янда заводушто ямдылыме үзгар-влакым ужаш лиеш, ончер-влак эртаралтыт.

Этнографий зал кок ужаш гыч шога. Икымшым кресаньык кудывече семын келыштарыме. Залын кокымшо ужашыштыже XVIII-XIX курымласе кресаньык пörтын ик лукшым – «ўдырамаш пусаком» – ончыктымо.

Музейын фонд пöлкаштыже краеведений, этнографий дене кылдалтше ятыр материал аралалтеш. Ий еда музейышке вич түжем утла ег толеш.

М.С.АЛЕКСАНДРОВА, тоштер вуйлатыше.

Кажне ача-ава шке
игыжлан изирак юмо
гай.

Еш – илыш кече

Мо тыгай еш? Тиде эн лишыл ег-влак, көм ме йоратена, көн верч йүдшө-кечыже тургыжланена. Еш – тиде шкешотан изирак эл: кушто тортък, йўла, кажнын праваже улыт. Тиде элышке айдеме шочмекыже логалеш да, ий гыч ийыш шуаралтын, кугу тўняшке лекташ ямдылалтеш.

Таче Морко район Нуръял Корамас ял гыч Суворовмыт еш дене палымым ыштем. Тушто 9 икшыве кушкеш. Алевтина Александровна ден Сергей

Викторовичын ушнымыштлан тений 24 ий темеш. Озавате мōнгыштō икшыве-влак дене шинча, пелашыже Йошкар-Олаште пашам ышта. Аван яра жапше уке: эрдене эрак кынелеш, шочшо-влаклан школыш кочкын каяшышт шокшо кочкышы м ямдыла. Шагал огыл вольыкым ончат: ушкалым лўштыман, презым, сōснам, шорыкым, чывым пукшыман. Чыла ўдырамашын кидыште. Сергей Викторович канышлан мōнгō толешат, пелашыжым кандара.

Таче ялыште 9 йочам ончен кушташ, йол ўмбаке шогалташ нимынярат куштылго огыл: пукшыман, йўктыман, чиктыман, школыш кошташ тўрлō арверым налман, кажнылан тўткышым ойырен шуктыман, черланат гын, эмлыман. Мыняр паша... «Йоча-влак пеш полшат, пурла кидна улыт. Эн кугужо – Алиса, 25 ияш. Ешан, кок йочаже уло. Дима 22 ияш, Данил 21 ияш, Йошкар-Олаште пелашышт дене илат. Мыланна моткоч полшат, оксам колтат, шольышт-шўжарышт-влаклан мотор чиემым, тамле кочкышым, модышым ола гыч кондат», – ойлат вате-марий. Кугыжаныш могырым йоча пособийым тўлат, туллан, газлан оксам мōнгеш пōртылат, школышто яра пукшат.

Ўмаште тракторым налыныт. Тидыже кугу

шўкалтышым ыштен. Шудым ямдылымашке йоча-влак кумылын ушнат, вуйым огыт шупш. Нуно, шорвондым налын, рат дене шогалын, шудым удырат. Кугурак-влак шаньык дене тракторыш оптат. Арам огыл калыкыште ойлат: «Йоча – еш энгертыш». Кок пакча паренгым шындат: икытшым шкаланышт, весыжым олаште илыше шочшо-влаклан. Садлан ончыкыжым плугым налаш шонат. Яра жапыште чодырашке саскам, понгым погаш коштыт. Шыжым тельлан киярым, помидорым шинчалтат, салатым, компотым, вареным ыштат.

Кугу еш – кугу пиал

Фото – еш архив гыч.

«Кугу еш – эн кугу пиал. Мыланна пиал – йочан пиалже. Самырык ача-ава-влаклан йочам йораташ, шуко икшыван лияш тыланена», – ойлат Алевтина Александровна ден Сергей Викторович.

Йоча-влак Арын школыш тунемаш коштыт, кажне кечын школ автобус шупшыкта. Диана 8-ше классыште тунемеш. Пўртўсым сўретлаш йората. Очыни, пўртўс лонгаште кушмыжо, чодырашке лектын коштмыжо усталык шўлышым пōлекленыт. Технологий урокышто тўрлō поделкым эн моторын кельштарат. Кевытче лияш шона. Денис 7-ше классыш коштеш. Тудо техникылан шўман: изиж годсек трактор, машина дене кудалыштеш. Ушыштыжо эре тидак пōрдеш. Демьян, 6-шо классын тунемшыже, куштылго могыран: спортым йората, тагасымашлаште вийжым терга. Дамир (4-ше класс) Диана акаже почеш сўретлаш тырша. Илья 2-шо классыш коштеш. Каныш кечылаште, ечым чиен, пикшла чыма. Эн изиже – Павел, 3 ийым эртен. Моткоч раш кутыра.

Х.АЛЕКСАНДРОВА мутланен.

Аваем – шергаканем

Ава – тўняште эн шерге ег. Тудо уло тўням шочыктен. Авам кече дене тагастарат, эн шерге ак дене аклат. Ава! Тыгай шокшо, поро, ласка да ныжылге мут. Ава йочалан эре кўлеш. Неле годым вигак авам шарналтет. Тудо икшывыжым кечкунамат умыла, полша. Ава нерген шуко йоча почеламутым воза, поро шомакым ойла.

Волаксола школ.

Никита НИКОЛАЕВ.

Шочмо йылме – поянлык

2019 | МЕЖДУНАРОДНЫЙ ГОД
ЯЗЫКОВ КОРЕННЫХ НАРОДОВ

Унчо школышто марий йылмым да литературым Р.Н.Петрова (**күшыл снимкыште**) ден Л.К.Игнатьева (**пурлаште**) туныктат. Тунемшышт-влак районысо, республикысе конкурслаште, конференцийлаште сенгышыш лектыт. Этнокультур предметла дене олимпиадылаште эн сай шинчымашым ончыктат.

Морко вел,
Морко вел
Ош тўняште
икте вел.
Морко вел,
Морко вел
Эн мотор
да эн чевер.
Мый тышан
шочынам,
Мый тышанак
кушкынам,
Пиалемым муынам.

Талант памашна

– Самырык-влакым сылнымут деке шўмандаш районышто йўным кычалына да муына. Кок ийлан ик гана «Сылнымут шошо» литератур семинарым эртарена, йоча-влакын возымыштым иквереш чумырен, «Сылнымут изолык» сборникым савыктен луктына. Районысо культур учреждений, библиотеке, тоштер-влак дене иквереш Чавайн, Казаков, Колумб лудмаш-влакым ий гыч ийыш эртарена. «Морко мланде» газет редакций дене пырля эртарыме сочинений конкурс-влакат йўлаш пуреныт. «Талант памашшинчана» кошкышаш огыл.

Йылме, культур дек шўмандыме паша йочасад гыч тўналеш. Индеш йочасадыште 321 икшыве шочмо марий йылмым, Кульбаш школ пеленысе группышто 19 йоча татар йылмым тунемыт, 793 воспитанник – кугыжаныш марий йылмым. 2-шо номеран Морко йочасадыште 25 йоча «Изи мўкш» кружокыш коштеш (вуйлатышыже – Р.П.Кольцова), 1-ше номеран Морко йочасадыште воспитатель И.В.Алексеева йоча-влакым «Йомак чондай» кружокыш чумырен.

С.Л.АЛЕКСАНДРОВА,
Морко районысо самырык-влак да туныктымо паша пўлкан методрўдержын тўн специалистше.

Этнокультур предметла дене олимпиадын лектышыже:

Шочмо марий йылме: 8 класс – А.Салихова (Коркатово лицей), Н.Акершева (Нуж-Ключ школ), Н.Тихонова (Унчо школ); 9 класс – Д.Яковлева (Шенше школ), А.Герасимова (Волаксола школ), К.Зорина (Энерсола школ); 10 класс – Н.Иванов (Коркатово лицей); 11 класс – А.Дмитриева (Унчо школ).

Марий литератур: 9 класс – А.Арсланова (Унчо школ), Я.Алексеева (Шўргыял школ), С.Фёдорова (Волаксола школ); 10 класс – В.Евсеева (Унчо школ).

Кугыжаныш марий йылме:

8 класс – Е.Шикарёва ден М.Романова (1-ше номеран Морко школ); 9 класс – В.Квардакова (Коркатово лицей), Д.Яковлев (Зеленогорский школ), К.Никитина (Коркатово лицей), В.Михайлова ден А.Михайлова (2-шо номеран Морко школ); 10 класс – Л.Иванова ден Д.Александрова (2-шо номеран Морко школ), Э.Ефимова (6-шо номеран Морко школ), Д.Чиркова (Октябрьский школ), Д.Михайлова (Зеленогорский школ); 11 класс – А.Андреев (2-шо номеран Морко школ), С.Лебедева (1-ше номеран Морко школ).

ИКН предмет: 8 класс – М.Сидоров (Унчо школ), К.Юсупова ден Л.Шабалина (Зеленогорский школ); 9 класс – М.Сергеева (1-ше номеран Морко школ), Т.Кузнецова ден С.Декина (Зеленогорский школ); 10 класс – Г.Хасанова (Нурўмбал школ), М.Михайлова (Зеленогорский школ), А.Михайлов (2-шо номеран Морко школ); 11 класс – К.Никифорова (Нурўмбал школ), А.Ильина (2-шо номеран Морко школ), Н.Плюснина (Зеленогорский школ).

Татар йылме: 8 класс – С.Шамаева (Кульбаш школ), 9 класс – А.Сафина (Шенше школ), 11 класс – Д.Галимуллина (Шенше школ).

Татар литератур: 8 класс – И.Хабибрахманов (Нурўмбал школ); 11 класс – З.Шарифова (Нурўмбал школ).

Нуж-Ключ школысо самырык тукумым марий йылме да сылнымут тўняшке шымше ий Олимпиада Давидовна Пекпаева вўда. Туныктымаште дифференцирований йўным кучылтеш. «Марий шўлыш чоньштем ила» квест-модышым шонен. Тунемшыже-влак шочмо йылме дене олимпиадыште республик кўкшытыш шуыт, сай шинчымашым ончыктат.

Пашадам аклена

Кажне кечын тўрлў темым Умылтареда проста мут дене. Но книгасе термин-влакшым Палаш кўлеш радамже дене.

Чылан лийнешт, палем, ушан, Кумдан палыме да поян. Тунемаш кўлеш тидлан да Туныктышын ойжым кольштман.

Тыгай суапле пашадажым Нигузе огына керт аклен. Налза мемнан саламлымашым. Почеламутем тыланда пўлеклем.

Ирина ПЕТРОВА.
Морко, Коркатово.

Туныктышо да вожатый

Тиде кок пашам шуктен шога мемнан школышто Е.В.Григорьева. Тудо «Рвезе тукум» йоча ушемем вуйлата. Школыштына ятыр мероприятий марла эрта. Сценарийым туныктышына воза. Вет пайрем шочмо йылме дене эрта гын, чонланат сайын чучеш. Елена Валериановна мемнам тўрлў газет дене кылым кучаш кумыланга. Возымына савыкталтеш гын, кугу куан.

Марий Эл Республикынан 95 ияш пайремыштыже уста туныктышына шиялтыш дене шоктен, а Карина ўдыржў «Йўратем мый Марий Элым» почеламутым лудын. Вожатый семын «Самырык тукум дене пашам ыштыше уста туныктышо» республикысе таңасымашке ушнен да диплом дене пўртылын.

Анатолий АЛЕКСАНДРОВ.
Шўргыял школ.

Мый «Живая классика» конкурсышто С.Алексиевичын «Цинковые мальчики» прозведенийже гыч аван монологшым лудынам. Сенгыше радамаш лектынам да Артек лагерыште канаш пиал шыргыжалын. Икымше туныктышем Н.В.Анисимовалан (пурла гыч кокумшо) икымше класс гычак поэзий да прозо дек шўмандымыжлан моткоч кугу таум каласынем. Э.В.Александровалан (покшелне) марий сылнымутым йўраташ

туныктымыжлан, возаш таратымыжлан тауштем. Коркатово лицейыште руш литературым туныктышо Э.Г.Васильева конкурсыш каяш йўным ыштен.

Юлия ТИМОФЕЕВА.
Морко, Коркатово.

Марий йылме

Кызыт шочмо йылме нерген шуко ойлат да возат. Мыят марий кундемын шочшыжо улам, сандене тўн йылмемлан марий йылмым шотлем. Руш школышто тунамам гынат, эре тыгак вашештат. Тидыже шочмо йылмым пагалымым ончыкта. Икте-весе коклаште умылымаш уло гын, могай кугу пиал! Мемнан школыштынат марий йылмым туныктат. Тидланже мемнам Эльвира Николаевна Николаева шўманга. Тудо урокум онайын вўда, марий йылмын поянылыкше дене палдара, почеламутым сылнын лудеш, кокланже муралтенат колта. Мемнамат тидланак тарата. Марий йылме ончыкшымат виянгын толеш манын ўшанена. Кугешныза марий йылмыда дене!

Мария ИЛЬИНА.

Октябрьский школ.

Вера Иосифовна Копаева Шордўр школышто 34 ий марий йылмым да литературым туныкта. Кум тунемшыже: Виолетта Аблинова, Лиана Кудряшова, Мария Александрова – Национальный президент школ-интернатын театр классышкыже тунемаш пурен.

СЫЛЧЫМУТ ИЗОЛЫК

Шонем: ўмыремым арам шым эрtare,
Кеч ик мурпамашым почаш лие шотем.
Валентин Колумб.

Театр идалыкым почыныт

Рүдө книгагудо пашаен-влак калыклан
книгам темлыме дене пырля түрлө меро-
приятыйым эртарат. Шукерте огыл Театр
идалыкым почыныт. Пайремыш Морко
калык театрын тўн режиссёржо
А.В.Якушевам, декоратор А.Филатовым
да йоча театрыш коштшо изи артист-вла-
кым ўжыныт. 1-ше номеран Морко шко-
лышто марий йылмым туныктышо
С.В.Никитина Морко калык театр нерген
презентацийым ямдылен. Йоча-влак
«Антошка-гармошка» йомак гыч
ужашым модын ончыктеныт.

Морко рүдө книгагудылан тўналтышым 1884 ийыште
М.Г.Спасский ыштен. Кызыт ты библиотекем М.Н.Семенова вуйла-
та. Рүдө библиотеке районысо 30 книгагудым иквереш ушен шога.

Пекарне олмышто

Шўргыял воктене изи чодыра гўжлен шога. Кугезе кача-
кована-влак тудлан «Пекарне чодыра» лўмым пуэзыт. Тиде
чодыра воктене чапле пекарне пашам ыштен улмаш. Пўтынь
колхоз тышке киндылан коштын. Пошкудо яллашкат киндым
ужаленыт. Таче пекарнын олмышо веле кодын. Туге гынат
кызытат Пекарне чодыра манына. Тыге ме киндын чапшыым
моктена да чодырам, пўртўсым пагалымынам ончыктена.

Геннадий СКВОРЦОВ.

Шўргыял школ.

Шлань

Мотор Шлань ялыште илем,
Шке ялем дене кугешнем.
Кум урем тура шуйна,
Моторештын гўзлана.
Йырым-йыр кумда чодыра,
Шора энгер шыман йога.
Кенезым тыште олыкла
Шонанпыл гай коеда.
Шке ялем мылам эн шерге,
Тудым ом пу намыслаш.
Шочмо верым тый переге,
Кодшо шўмеш курымлан.

Дарья ОРАЗАЕВА.

Унчо школ.

Толза унала

Уло мыйын шке ялем,
Кушто кызыт мый илем.
Ныл уремже уло ялын,
Ик уремже мыйын ямле.

А ялемжым палынеда гын,
Толза шке тышак ончаш.
Ужыда мотор ер серым,
Шем чодыра воктен ялемым.

Ял шенгелне уло курык,
Маныт тудым «Калий курык».
Ял пурымаште уло куп,
Маныт тудым «Пўтыр куп».

Мый ял тўрыштө илем,
Тысе верым сай палем.
Да йоча жапем эрта
Мемнан ялна пеленна.
Мария ТИМОФЕЕВА.
Нурўмбал школ.

Шочмо вер

Кажне ялын шке лўмжө
уло. Мыйын йўратыме ялем
Ямбатыр маналтеш. Тудо
корем кок серыште верла-
нен. Тиде коремыште кум
пўя уло. Кенезым кум
пўяштыжат колым кучена,
телым хоккейла модына. Ял
воктене шор уло, тудым
Стапан лоп маныт. Ялын кўшыл мучаштыже
памаш уло. Тушко ме яндар вўдлан кошты-
на. Коремын вес могырыштыжо – кумалтыш
кугу ото. Ялыштына кевыт, клуб, имне
ферме уло. Кевыт шенгелне –
келге корем. Тушто телым
ме ече, издер дене мун-
чалтена. Ялна кажне
ийын моторештеш.
Мый шке ялемым
моткоч йўратем.

**Светлана
ЧЕЛКАЕВА.**

Унчо школ.

Памаш

Элекэнгер ялыштына памаш лийын. Памашым
Осып Васлий эрыктен шоген. Тушто пырня гыч
ыштыме кугу волак шинчен. Памашыште ўдыра-
маш-влак вургемым мушкыныт. Памаш воктенак
колхоз вўта лийын. Тушто сўснам ашненыт.
Сўсна-влак вўдым лювыртен киеныт, садлан вўд
лавыран лийын. Тыге памаш петырнен. Кызыт
ялыштына памаш уке. А южо вере тыгай
поянлык аралалт кодын. Ший гай
яндар вўдан памашым аралаш кўлеш.
Тудын тамле вўдшө вий-куа-
тым, ласкалыкым пуа.

Кристина ЗОРИНА.
Энерсола школ.

Ола семынак

Мый Кугу Шале ялеш шочынам. Ялна ола деч йөршынат огеш ойыртемалт. Тыште чылажат уло: йоратыме школ, кум кевыт, эмлымвер, кугу чапле клуб, книгагудо да молат. Вудат, канде тулат пуч дене толыт. Ялна покшеч асфальт корно шуйна. Эше мо кўлеш?

Мыланна сайын тунемаш!

Дина ДМИТРИЕВА.

Купсола школ.

Поро кече, марий калык!
Поро кече, Марий Эл!
Теле пагыт толмо дене
Пайрем тольо мемнан дек.
Мотор гына Йошкар-Олаже
Сылнын койын вел шога.
Пайрем кумылым нолталын,
У ий дене саламлена!

Настя МАТВЕЕВА.

Коркатово лицей.

Икте да мотор

Шочмо ялем – Морко районсы Изи Кушна ял. Тудо Ировко энэр воктене верланен. Ялыште шуко арама кушкеш. Кенежым олыкышто сылне деч сылне пеледыш-влак пеледалт шогалыт, пашаче мўкш-влак ызгат. Изи Кушнаште шым урем уло. Пўрт-влак мотор улыт, йомакысе гай койын шинчат. Калыкшат пеш поро да пашаче, икте-весыштан кертмышт семын эре полшат. Мый шочмо ялем дене моткоч кугешнем. Тудо тўняште икте да эн мотор.

Лиана КУДРЯШОВА.
Национальный президент
школ-интернат.

Ялыште теле

Кушко от ончал – чыла вере ошо. Мланде: пакча, корно, йолгорно, пасу – пушкыдо-пушкыдо, висаш лийдыме тўшак дене леведалтын, ласкан мала. Тудо шошылан вийым пога, вет чапле шурным шочыктыман. Уремыште шып. Тыге чучеш, пуйто ялыште иктат уке. Но тыге огыл. Теве ик чонан койо. Тиде киса. Мыйын сакыме кормушкышкем толын. Кочкышлан куанен. Пыштенам ыле шол. Эрдене уремыште шытыр-шотыр шокта. Ял калык пашашке вашка. Кечат коклан ончалеш ялым. Шокшыжым гына чамана. А лумын чинчыш савыра. Но чинчыжым гына ала-молан иктат огеш пого.

Полина АЛЕКСЕЕВА.
Коркатово
лицей.

Пагыт

Чинче лум лумеш, лумеш –
Теле мемнан дек толеш.
Пўртўс кечын вашталтеш:
Чыла койын ошемеш.
Мландылан келша лум ужга:
Чошт(ы)ра огыл, пеш пужга.
Тўшак йымалне шып кана,
А ме ош лумын тошкена.
Шўшпыкат ынде ок шўшкў,
Чана тўшка тетла ок лўшкў –
Шылын кайышт йўштў дечын,
Вашке огыт тол тушечын.
Киса, орш да шогертен
Пўрдыт ынде пўрт воктен.
Мемнам пуйто сўрвалат,
Кочкаш йодыт мом-гынат.
Телым, нуным чаманен,
Кинде пудыргым оптен,
Луктына садак пукшен,
Илышт манын куанен.
Лум, тўтан, мардеж, поран –
Нигушко огыт кай коран.
Ош телын койыш пеш онай,
Келша садак пўртўс тыгай.

Купсола школын кружокышто тўшкан возымо почеламут.
Вуйлатыше – Л.СОШИН.

Тазалык шерге

Кажне айдемылан тазалыкше эн шерге лийшаш. Шукынжо, тазалыкым пенгыдемдаш манын, спорт дене пенгыде кылым кучат. Кажне эрдене куржталыштыт, тагасымашлаште вий-куатыштым тергат. Мемнан ялыштат спортым йоратыше-влак улыт: тиде Наташа ден Вероника Сергеевамыт, Кристина Иванова, Анатолий ден Александр Пушкинмыт, Андрей Иванов да Александр Эманов. Мый спортсмен-влакым пеш пагалем. Нунын койыш-шоктышышт пенгыде.

Марина НИКОЛАЕВА.

Шўргыял школ.

Шочшо – тиде ончыкылык илыш!

Чикандр Лекайн.

Мыйын авам – Людмила Геннадьевна. Тудо Муналмаш ялеш шочын. Авам эн сай. Авам газетым лудаш йората. Поснак «Морко мланде» ден «Кугарня» газет-влакын толмыштым вуча. «Ямде лий» газетлан подпискым ыштен.

Софико РУСАНОВА.

Арын школ.

Авай нерген

Авамлан мўнгыштак паша сита. Палем, авам пеш ноя. Садлан вўдым нумалаш полшем. Кастене ешна иктыш чумырга. А авам урокем ышташ полша.

Тимур СЕМЁНОВ.

Авамын йоратыме тўсшў – сирень. Тудо сирень пеледышымат йората. Пиццым пеш тамлын кўэштеш. Мыят авамла тамле кочкышым ышташ тунемнем.

Эвелина СОЛОВЬЁВА.

АВЙ МОАМО ВЕР
2020 ИЙ

Шоналтена мо?

Районын гимнжылан мутым кө возен? Семжын композиторжо кө?

Филворд

Морко районышто верланыше 6 ерын лүмжым кычалза.

У	Ш	Э	Н	С	К	И	М	Ө	Ш
В	А	С	Л	У	Л	Т	Т	Ү	Р
Ө	К	О	Ж	Л	А	Е	Р	Н	А
С	О	П	А	Й	Р	В	Н	Е	Т
К	М	Ө	Т	М	Ү	Ш	Ы	Л	Ө
А	Б	Ы	Е	Р	К	А	С	М	Э
Р	Т	В	Ү	С	Р	И	Т	А	Й
Ү	П	У	Ч	О	З	С	И	Ш	Я

Н.Лекайнын «Кугу сарын тулыштыжо» романже почеш ямдылыме кроссворд. Произведенийын геройжо-влакым палаш күлеш.

1. Кожерьял Алексей Эчанын эргыже. 2. Икмарда ешеш шочшо Лашман Йыванын эргыже. 3. Младший политрук. 4. Руш. Горьковский область гыч. 5. Ошалге шүргывылышан, йылгыжалтше шышталге ұпан. Таня акаже. 6. Тошто салтак, партизан отрядын командирже. 7. Фашист-влаклан ужалалтше самырык ен.

Вячеслав СМИРНОВ, туныктышо.

Ребус

Ял-влакын лүмыштым палыза.

Тест

«М.Казаков»

- Миклай Казаков могай ийыште шочын?
А) 1318 ий; Б) 1914 ий;
В) 1918 ий.
- Шочмо верже.
А) Кораксола; Б) Эгерсола; В) Күчыкэнгер.
- Могай ийыште Кожлаер школым тунем пытарен?
А) 1934 ий; Б) 1933 ий;
В) 1932 ий.
- Сарыште кө лийын?
А) пулемётчик; Б) разведчик; В) офицер.

5. Могай книгажлан Сталинский премийым налын?

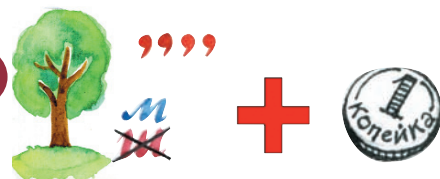
- А) «Поэзия – любимая подруга»; Б) «Келшымаш» почеламут сборник; В) «Поро кече» ойлымаш сборник.
6. Умыржө кунам кұрылтын?
А) 1989 ий; Б) 1990 ий;
В) 1991 ий.

Алёна ВАСИЛЬЕВА, Коркатово лицей.

1.

2.

3.

Валентин КОЛУМБЫН йоча-влаклан возымо почеламутлаштыже герой-влакым палыза.

- «Йүд кушто ила?» _____
«Йошкар вуй» _____
«Кагаз йүксö» _____
«Мушмо тувыр» _____
«Ур» _____
(Таня, Пöча, Матвей, Ивук, Аню).

- МАО-н икымше вуйлатышыже. Шенше ялеш шочын.
- Районысо энгер.
- Н.Мухинын шочмо ялже.
- Икымше калык писатель. Кораксола гыч.
- Петровский посёлко воктенысе ер лүм.
- Руш поэт.
- Рушлаже «сталь», марлаже – ...
- С.Николаевын кумдан палыме пьесыже.
- Морко район Татарстанын могай районжо дене пошкудылан шотлалтеш?
- Писатель Л.Яндаковын псевдонимже.
- Чодыраял лүман мыняр ял уло?
- Изикугунур велне: Ош вүльö ...

1.			2.				3.				4.			5.
12.	ЧАЙНИКОВА													
	11.		10.		9.		8.		7.		6.			

Лаштыкым Л.СЕМЕНОВА ямдылен.

Газетым Печать да массовый коммуникаций шотышто Федерал агентствын окса польшыж дене лукмо.

Тюбинг (ватрушко) дене мунчалтыме годым шарныза!

Ик тюбингыш кумытын-нылытын шинчаш ок лий. Ик кугыен да ик йоча шинчын кертыт;

пушенге кушман верыште, порт воктене ида мунчалте. Мунчалташ тўналмыда деч ончыч вершорым тергыза;

кўкшө курык гыч ида мунчалте, тайыл 20 градус наре лийшаш;

мунчалтыше-влак коклаште 20 метр лийшаш, черет дене волыман;

тюбингын кылжым чот кучыза.

Чымыктем

Ах, могае сылне теле!
Кече кўшычын онча.
Ечышке шогалым веле –
Тудо пеш вашке чыма.

Курык деке толын шуым –
Улычын кугу коеш.

Кўзен шуым курыкыш,
Чымыкталыым вы-ыж уэш.

Диана СЕМЁНОВА.
Марий Турек, Арбор.

Каныш кечын Советский посёлко гыч **Аня ЯМИДАНОВА** Александр изаже да Юля шўжарже дене Экстрим паркыш курыкыш мунчалташ миенят.

Юля РОМАНОВАН сўретше.
Медведево, Руэм.

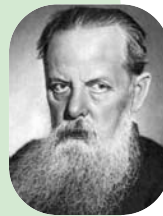
Поран дене ўчашем

Теле толын, ош лум возын.
Йырым-йыр пўртўс мала.
Эркин-эркин, модын-модын,
Лум моторын пеш йога.
Мый куржам эрдене шкодыш,
Кажне кечын куанен.
А поран ўштеш корнемым:
«Курж, корнетым йомдарем!»
Мый вашкен тыршем,
Учашем мый поран ден.

Софья САДОВИНА.
У Торьял, Токтарсола.

Йомак – калыкын шинчаже, муро – калыкын чонжо. Хант калыкмут.

27 январьште руш писатель, фольклорист **Павел Петрович БАЖОВЫН** шочмыжлан 140 ий темеш (1879–1950).

Писательын йомакше-влакым палыза.

Серебряное	шкатулка
Голубая	посакаушка
Огневушка	копытце
Медной горы	волос
Золотой	хозяйка
Малахитовая	змейка

Кажне ийлан йўштө кугыза ден Лумўдыр вучымо пөлекым кондат. Но нигө ужын огыл, кушто нуно илат. Йоча-влакын мален кынешкышт, кож йымак йыштак пөлекым пыштен каят.

Аня РОМАНОВА.
Марий Турек, Сысоево.

Сўретым чиялте.

Газетын кажне номержым лукмаште Интернетесе сўрет-влак кучылталтыт.

Индекс: Марий Элыште, Пошкырт ден Татарстан кундемлаште - П4696. Тираж 1150 экз. Заказ 91. Формат – А-4-8. Директор-тўн редактор Л.В.СЕМЕНОВА.

УЧРЕДИТЕЛЬ-ВЛАК: Марий Эл Республикысе культур, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерстве, «Ямде лий» газет» кугыжаныш унитарный казна предприятий.

Газетым Массовый коммуникаций сферыште да культур наследиым аралымаште законодательством шуктен шогым эскерше Федеральный служын Приволжский федеральный округысо управленийыштыже регистроватлыме. Номер – ПИ №ФС 18-1999, 2005 ий 10 февральште пуымо.

0+ Печатыш пуымо жап – 14-00, фактически – 13-00

Авторын да редакцийн шонымышт тўрлө лийын кертыт. Серыш-влак мөнгеш огыт колталт. Ак – кутырен келшыме почеш.

E-mail: yamde_lii@mari-el.ru, yamde_lii@mail.ru Сайтын адресше: yamde-lii.pro, Тел. 8(8362) 45-22-82(факс)

Газетым редакцийыште погымо да верстатлыме, «СТРИНГ» ИПФ ООО-што ямде оригинал-макет гыч савыктыме. Типографийн Строитель урем, 95. адресше: 424006, Йошкар-Ола,

Редакцийн да издательн адресше: 424006, Йошкар-Ола, СССР Вооружённый Вийын 70-ше идалыкше урем, 20 (почтовый) Эгерўмбал Амстердам, 1 (фактический).

Уэш школыш!

Теле канышым мый яра эрта-рен омыл: икшыве-шамыч дене курыкышто мунчалтенам, йолташ ўдырем-влак дене ече дене кош-тынам, книгам лудынам. Каникул тунемме деч каналташ, лишыл еҥ-влак дене улгараж жапым эрташ, йоратыме пашам ышташ йѳным пуыш. Тудо пеш писын эртен кайыш. Угыч школыш пѳртылаш жап. Вийым погенна, ынде уэш парт коклашке шинчына.

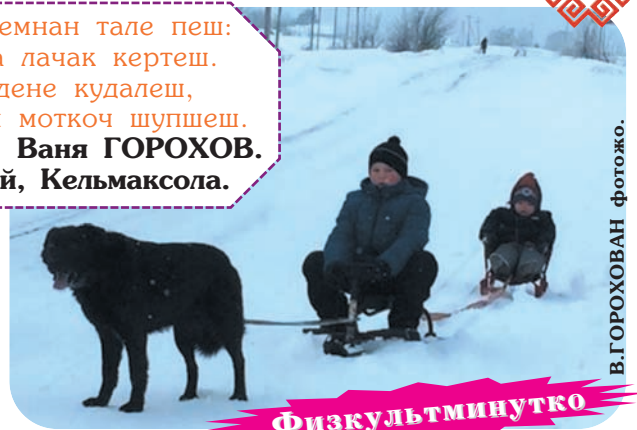
Виктория МАМАЕВА.

Кужэгер, Кугу Режеж.

Гризли мемнан тале пеш:
Имныла лачак кертеш.
Урем дене кудалеш,
Когыньнам моткоч шупшеш.

Ваня ГОРОХОВ.

Советский, Кельмаксола.

В.ГОРОХОВАН фотожо.

Физкультминутко

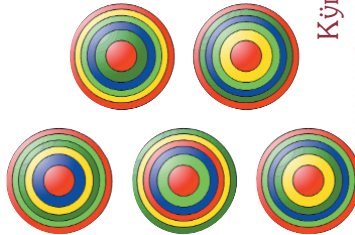
Пием

Эх, кудывечыште пием
Тѳрштылеш, кудальштеш.
Мый воктекыже мием,
Модын, йол йырем пѳрдеш.
Икыт – тѳршгалтен опта,
Кокыт – вуйжым савыра.
Кумыт – капшым модыкта,
А кузе кертеш ырлаш.
Поктылам, а тудо тале,
Мый дечем виян улмаш.
Шемечемым от ондале
Нигѳлан ок пу сенаш.

Н.Д.ИЛЬИНА.

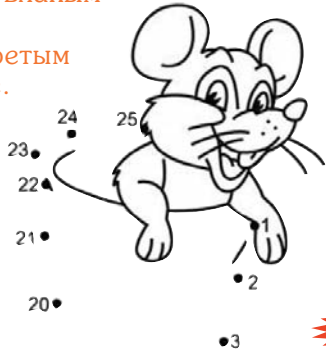
Волжский, Карай.

Логике модыш

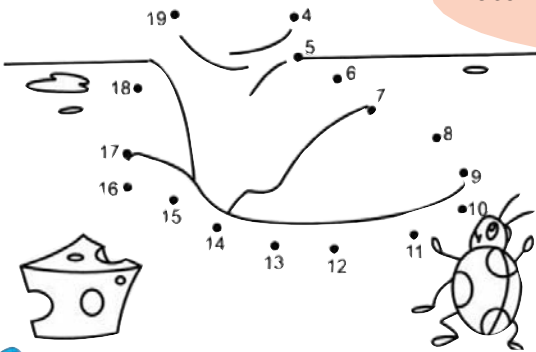
Кўшычын ончымаште кудо онго пирамидылан келша?

Точко-влакым ушо да сўретым чиялте.

Ойѳрѳ

Шке деч кугу еҥлан осалым ойлаш ойѳрѳ – шканет осалже савырна.

Ой, томаша! Алфавитысе буква-влак шаланен пытеныт. Кычалаш полшыза.

Тушто

Пакчаш вўдлан кая.

Шўкшў кувам тўкал-тышыMAT, шор-тын колты-шым.

Урем дене Чачывий мурен кая.

Тиде ий полатым чонымаште ўлнѳ ончыктымо могай фигур-влакым кучылтмо?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
А																			
Б																			
В																			
Г																			
Д																			
Е																			

Пырысемын лўмжым палыза.

- А: 3; 4; 9; 10; 11; 16; 17
- Б: 2; 5; 8; 12; 15; 17
- В: 2; 5; 8; 15; 17
- Г: 2; 3; 4; 5; 8; 15; 16; 17
- Д: 2; 5; 8; 12; 15; 17
- Е: 2; 5; 9; 10; 11; 14; 15; 17

Лена ПАВЛОВА.

Волжский, Пѳтъял.

Сонарзе огытыл – сонарлаш коштыт.

